

החוק - מפלטו של הלא מוסרי ברשת

אברום רותם ועידית אבני
יולי 2010

קשה להבין את הסנגורים הנלהבים של חופש הביטוי ברשת, שמצדיקים עוולות לא מוסריות בעליל בשם הכלל (המיוחס לוולטר, צרפת המאה ה-18) "איני מסכים עם אף מילה שאתה אומר, אך אני מוכן להיהרג על זכותך לומר את הדברים". נוכל להיות בטוחים שוולטר לא התכוון להיהרג כדי להגן על טוקבק נתעב, כמו זה שפורסם באתר חדשות (HNN, 2010). הוא נכתב שעות אחדות לאחר שנהרג בנו של השופט מישראל חשין בתאונת פגע וברח: "אז אתה, מישראל האב השופט, ניצלת את מעמדך כשופט להשפיל ולבזות תלמידי חכמים שלא פגעו בך מעולם, אז למה יש לך בכלל דעה אנטישמית- בבקשה שילמת כולל מע"מ כחוק".

האמרה "הפטריטיות היא מקלטו של הנבל", שמיוחסת לבריטי סמואל ג'ונסון (המאה ה-18) הפכה מזמן לקלישאה כש"פטריטיות" בהקשר הנבל הפכה גם לאלוהים ("אלוהים הוא מפלטו של הנבל"), מתינות, ליברל ועוד. נראה שגם החוק הופך למקלט, גם אם לא, חלילה, לנבל ("בן-בליעל... מושחת ורשע"), אלא מאפשר השלמה עם פעילות לא מוסרית, ללא צורך לנקוט עמדה ("זה החוק"). לא מדובר על הסכמה עם מעשים לא מוסריים, אלא על השלמה, אי רצון או יכולת לנקוט עמדה, רפיון לב ואף פחדנות אזרחית. מדובר על זה שמצפה שאחרים יעשו את העבודה במקומו, ודורש מהחוק בקול גדול את מה שהוא נמנע מלעשות, וכל זאת תחת מעטה צדקנות לנוכח מעשים לא מוסריים בעליל.

כך היא ההתייחסות למקומם של הטוקבקים, התגובות ברשת חברתית, הבלוגים וכד', שעובדות, אמת, יושרה, הוגנות, מוסר אלמנטרי בין בני אדם, איננו בן בית אצלם, תוך אחיזה בתפיסה שברשת "הכל מותר" ואין חובה לקיים מסגרת אתית, מנהגים, ועקרונות בסיסיים אשר בבסיס קיומה של כל חברה, בכל הקשר. בהיעדר "כתובת" לגוף או מושא לנשיאת אחריות, דוקא ברשת, מסגרות התנהגותיות אלמנטריות של אתיקה ונוהג מוסכם אינן מקוימות בשם חופש הביטוי וזכויות הפרט, שגוברים, לשיטתם, על תועבות כאלה ואחרות המתגלגלות ברשת באין מפריע, בה איש הישר בעיניו יעשה.

אך גם זאת יש לשים בפרופורציות מתאימות: אם נתבקש לתייג את המושג "רשת חברתית", אין ספק שנמצא ברשימת התיג הארוכה מאפיינים רבים, שביניהם אלימות, השפלה, הפרת חוק, בריונות מקוונת, לצד מושגים אחרים, חיוביים ברובם. נמצא גם, שבאופן מדיד, המשקל שביטויים אלה מותירים בתדמית הרשת החברתית, גדול בהרבה ממשקלם היחסי, שהוא כמעט זניח. כך גם לגבי הטוקבקים: נכון שחלק גדול מהטוקבקים, וההודעות בקהילות מקוונות, יומני רשת אישיים, נכתבים על ידי אנשים שיכולת הביטוי בכתיבה אינו הצד החזק שלהם, וחלקם הלא קטן אף נלעגים, ושום שיעור משערות ראשו של הכותב, וודאי לא של הדמוקרטיה, היתה ניזקת אם לא היו מפרסמים את חלקם הגדול של התגובות. ההפך. נכון שיש גם פה ושם פנינים בערימות הקש וגבבה אלה, אך התפיסה הציבורית, שאפשרו התגובות הציבוריות האנונימיות ברשת, הם מקור לאלימות, השחתה ופגיעה בוטה באחר. בסך הכל, מרבית התגובות, גם אם חלק גדול מהן אינן רלוונטיות לנושא הנדון, נלעגות, חלק אחר כתוב "מטעם" כאלה ואחרים, אך הן אינן נגועות באלימות והשחתה כפי שהן מצטיירות בדימוי בשיח הציבורי. מחקר בעניין (ברזילי וברזילי, 2006), שחקר את מידת התופעה בקהילות מקוונות בישראל ("פורומים" של קבוצות עניין) מצא שבחלק גדול של שירותי תוכן המאפשרים תגובות, יש הסדרה פנימית, שמונעים מפרסום של תגובות לא ראויות. במחקר זה נמצא שלמעלה מ-80% מהתגובות שצונזרו ע"י מנהלי השירותים, הן בגלל אי רלוונטיות לנושא ופגיעה בנורמות ובתרבות הקהילה המקוונת. מספר קטן מאד של חלקי אחוז (כל אחד מהם) נמחקו בגלל הסתה, לשון הרע, גזענות וולגריות. השאר, החלק הגדול יותר של מספר אחוזים כל אחד, הוא שמירה על גבולות הקהילה ומידע מסחרי. כלומר, החלק הלא מוסרי, הכל כך צורם ובוטה, כמו הדוגמא הפותחת את המאמר, זניח מספרית, אך הרושם שהוא מותיר בלגיטימיות

שלו להופיע, מאפיל על הכל, ובזאת יש לטפל במלוא תשומת הלב. כך גם ברשת החברתית דהיום (2010) כדוגמת הפייסבוק ושירותי בלוגים שמהווים למעשה רשת חברתית. אמנם אין עדיין מחקרים שבדקו בפועל את כמות ההודעות שלא מתפרסמות או מוסרות מיד מהרשת ע"י מנהלי הרשתות בגלל הסתה, הפרת חוק ופגיעה סוטה בפרטיות ובכבוד האדם. אך על פניו נראה שחלקם קטן מאד בהשוואה לכל הקיים. הנקודה המרכזית היא, האוירה הלא טובה שהם משרים, שמאפילים על התדמית של הרשת החברתית, והיא נתפסת כמקום מאיים ועוין.

הסוגיה המרכזית היא, לא החלק היחסי של ההתנהלות הלא מוסרית מסך ההתנהלות ברשת, אלא ההשפעה האדירה שיש לה על האקלים השלילי שמושרה באזור הספר – המרחב במקוון, ולכן יש להתייחס לתופעות אלה על פי תדמיתם, גם אם כמותית, משקלם זניח.

נראה שבכל סוגיות חופש הביטוי כזכות אזרחית להשמיע קול, תוך שמירת האנונימיות, דווקא ברשת לא נשאלות שתי שאלות מרכזיות, גם אם התשובה להן מביכה לעיתים:

סוגיה א': מדוע דוקא מרחב מקוון, מקום מפגש של ציבור עצום, הוא מקום שלא ברור שגם בו יש להכיל כללי יסוד של שמירת כבוד האדם, שמירת הפרטיות. זאת בהשוואה לכל הקשר אחר בהתנהלות בין אדם לחברו, שכלליה ברורים, מוסכמים ומקובלים, ואם הם מופרים הרי זו סטייה מהנורמה, התנהגות לא חברתית ולא מקובלת.

סוגיה ב': מדוע אנשים בעלי עמדה והשפעה על הציבור באופנים רבים ומגוונים, לא רק זה שאינם נוקטים עמדה בהירה וברורה לגבי נחיצות קיום נורמות התנהגות ראויות ברשת, הם מחפשים את הפתרונות דוקא בחוק – כשיותר ויותר מתבהר שבחוק לא ימצא לכך מענה?

סוגיה א' מוסברת על ידי אופי רשת האינטרנט הכמעט חתרני בו נתפסה, ולעיתים אף נתפסת כיום. על פי תפיסה זו, הרשת היא אזור סֶפֶר (Frontier), בה אין עדיין אחיזה לשלטון החוק והסדר החברתי. התפיסה המקובלת שהאקלים במרחב המקוון מאפשר התנהלות ללא חוקים, וכללים חברתיים מקובלים אינם בהכרח תופסים. מקובל שהאקלים במרחב המקוון, מטיל את האחריות על התנהגות על כל אחד ואחד, וכמיטב המסורת האנרכיסטית, אין, למעשה, התנהגות לא ניאווה ולא מוסרית. **האחריות על ההתנהגות ברשת עוברת למשתמש עצמו וכללי ההתנהגות ברשת מעוצבים על ידו.** כך נוצר כר פעולה נרחב לכל מי שמעוניין לנצל את הרשת להתנהגות שאינה ראויה. בהעדר גוף ו"בעל בית" אשר נושא באחריות על המתרחש בה, ישנה לכאורה לגיטימציה לעשות ככל העולה על הרוח.

אך טיעון זה שאוב מהנחות חברתיות אידיאליסטיות, שהן שגויות, לא מוסריות ולא מציאותיות ואסור להשלים עם התוצאות שלהן. הרי מרבית המידע והאינטראקציה, כולל תגובות ומסרים, גם אם מדובר באתר פרטי, מפורסמים באמצעות שירות מסוים ונוכח ברשת, וגם אם נכבד מסורת של תפיסות אוטופיות, שהמרחב המקוון הוא הסֶפֶר החדש, בה מתגבשת חברה חדשה שלא מצייתת ומקבלת את ההסדרים המקובלים "הישנים". לצד יתרונות סֶפֶר זה, שהוא מהווה מפלט לאנשים שלא מוצאים מקום לביטוי והתנהלות בחברה מסודרת עם סייגים התנהגותיים, כללים וחוקים-הרי לא ניתן להשלים שמרחב מקוון, מקום בו חלק הולך וגדל של החברה האנושית מתנהל, נתפס כטריטוריה ניטראלית בה לחוק, לנוהג, לנימוס, לאתיקה בינאישית בסיסית אין מקום. לכל היותר, טוענים אנרכיסטים מודרניים אלה, מתקיימת ברשת מערכת כללים אחרת, שמתהווה ומתגבשת ומשתנה באופן ספונטני על ידי העוברים ושבים בה. עניין זה מעלה תמיהה נוספת, שכן לתפיסה אנרכיסטית זאת, גם אם לא במודע, חוברים מיטב ההוגים ואנשי הרוח בשם ערכים נעלים, ארציים לגמרי, שאינם שייכים לתרבות הרשת. בשם אלה, טוענים, גובר ערך חופש הביטוי על כל (כמעט) כל ערך בינאישית בסיסי אחר, ולשיטתם כל אושיות הדמוקרטיה תלויות ועומדות על חופש הביטוי ברשת דוקא.

בהקשר זה, עולה האמרה המצמררת שמיוחסת לסטלין, אותה הצדקה לעוולות אימות שעלו בחייהם של כמיליון איש בני עמו שלו: "כאשר חוטבים עצים - עפים שבבים". כלומר, הצדקה למעשים לא מוסריים ניתן למצוא בשם "הרוב", ה"אינטרס העליון" או אף "ערך עליון", הגוברים על עוולות נקודתיות ומקומיות. כאשר ערך עליון זה נקבע על ידי בעלי השליטה והכח. במקרה שלנו, ערך זה הנו ניטרליות הרשת מכל כלי אתיקה בסיסיים.

חופש הביטוי ברשת מוצג כתמצית ההויה הדמוקרטית של הרשת – בה איש הישר בעיניו ושעל ליבו יתבטא, וזהו הערך העליון מכולם, גם אם ללא הגבלה מסוימת של מימוש ערך זה, נפגעות זכויות ונגרם עוול גדול לציבור ולפרטים. הפגיעה אינה מתמצה רק בפגיעה ישירה במאן-דהוא, אלא במתן לגיטימציה חינוכית להשחתה, להוצאת דיבה ולשון הרע, להזיק, להכפיש, להסית ולעשות עוולות ציבוריות ובינאישיות באלימות, בזדון, ברמייה, בפגיעה מכוונת מרושעת חסרת בסיס ענייני, ובקצרה להתנהגות בה לית דין ולית דיין. התנהגות שכזו שומטת את הלגיטימיות של חברה לקבוע את כללי התנהגות אזרחיה, גם ברשת, ועומדת בסתירה לכל רציונל של סדר חברתי בסיסי ולכל שלטון חוק.

אמנם יש להכיר בטענה, שאין באמת חופש ביטוי ברשת, ובאופן מעשי הוא מוגבל ונתון לכללי צנזורה המושתתים על הסדרים עצמאיים שלוקחים על עצמם נותני שירותי התוכן ברשת, גם אם לא באופן מוסדר ומוסכם ציבורית, אלא כיוזמה פרטית (ברזילי וברזילי, 2006). אך כל זאת אינו מונע עוולות לא מוסריות, המקובלות גם על כללי ההסדרה העצמית, המתמקדים יותר בשמירת המסגרת של המרחב הקהילתי הנדון, ופחות אכפת להם מהשתלחויות ועוולות לא מוסריות אחרות, המקובלות ברשת כהכרח לשמירת חופש הביטוי, או אי רצון להתגונן מביקורת על צנזורה "לא הכרחית", "כשהכרח" זה לא נקבע ולא מוסכם בציבור.

בנוסף למהות סוגיית חופש הביטוי ברשת, מתווסף הקושי לאכוף נורמות התנהגות וכללים ברורים במרחב מקוון מסיבות טכנולוגיות של זיהוי המגיב ו/או מניעה מראש. קושי זה מקבל עידוד לצביון אידיאולוגי, לאותה חזית אוטופית של הפקר המודרני - המרחב המקוון, בה לחוק, לכללי התנהגות ונורמות חברתיות מקובלות ומבוססות אין מקום.

מיזוג של שני אלה – אידיאולוגיה משחיתה, בה אסור להגביל התנהלות במרחב מקוון בשם חופש ביטוי מלא ללא עכבות מוסריות וחוקיות, עם קשיים טכנולוגיים להסדיר תקנות וכללי התנהגות - הופך את המרחב המקוון למקום חברתי בו מנוצלת לגיטימציה לכאורה להתנהלות לא מוסרית בעליל.

בתי במשפט בעולם בכלל, במדינות הדמוקרטיות כמו גם בישראל, דנו עד דק בסוגיות היכן עובר הגבול בו טובת הציבור, טובת קבוצה או אף של אדם פרטי, גוברת על חופש ביטוי, לאמר כל דבר, בכל עניין, אפילו אם הוא גורם לעוולות ונזקים של ממש.

לשם הדגמה, אקראית למדי, ניתן לצטט את בג"ץ עוד מ-1953 על חופש ביטוי של עיתון "קול העם" (בג"ץ קול העם נגד שר הפנים, 353/7): **"... על המדינה לשלול את חופש הביטוי במידה מסוימת ובתנאים קבועים: שכן אחרת, האנדרלמוסיה שתיווצר לא תאפשר חופש ביטוי לאף אדם"**. דוגמה אקראית שניה היא פסק דין של בית המשפט העליון (5934/05 קבלת ערר המדינה ע"י בית המשפט העליון, 2005): **"עם זאת, לא כל ביטוי הנופל לגדר היקפו של חופש הביטוי זוכה להגנה. ניתן למשל להגביל את חופש הביטוי אם הפגיעה של הביטוי באינטרס הציבורי היא קשה, רצינית וחמורה, וקיימת הסתברות קרובה לוודאות כי מתן חופש לביטוי יביא לאותה פגיעה בכלל או בפרט. התנהגות הנאשמים אינה עומדת בתנאים אלו: חופש הביטוי אינו היתר להתפרעות. האלימות היא היפוכו של הביטוי המותר. דווקא התפישה הערכית המכירה בחרות הביטוי ראוי לה שתחמיר עם מי שמוציא עצמו מתחום הביטוי ובוחר בדרך של אלימות."**

אך הסוגיה של חופש ביטוי ברשת, חורגת בהרבה מפרשנות ופסקי דין מורכבים ואתגריים מאד, כי ניכר יותר ויותר שאין מקום להסדרה שיטתית ומבנית, המשרטטת קו גבול על פי חוק בלבד, עד כמה ביטוי כזה או אחר גובר על כל שיקול דעת אחר, גם אם הוא עלול לגרום לעוול ונזק של ממש לציבור או יחיד.

סוגיה ב' דנה בציפיה מהחוק לתת מענה לכל עוול שנעשה ברשת: השופט ד"ר מיכל אגמון-גונן (בית המשפט המחוזי, תל אביב) גורסת שאם טכנית לא ניתן להגיע מיידית לפוגע ולקבוע על פי חוק שאכן הוא עשה מעשה לא חוקי, הרי לא ניתן לפתור זאת בחקיקה, על ידי, בין השאר, בבקשה להסרת חסיון השם אין צד שני לתביעה. וודאי אין להטיל אחריות על ספק-אינטרנט, או נותן שירות (כמו אתר חדשות, בלוגים, רשת חברתית) על פגיעה או אף נזק שנעשה באמצעות השירות שהוא מספק, כתחליף להענשת הפוגע האלמוני בפועל ("האתיקה של הטוקבקים, 2010). קשה עד בלתי אפשרי למנוע בשם החוק פגיעות כאלה בשרשרת המעורבים הכוללים ביחד ולחוד את הפוגע לכאורה, את השירות המקוון, את ספק האינטרנט שבאמצעותו ניתן השירות ואת התובע על עוול שנגרם לו. הצעות לחוקים בעניין עולים ונגוזים מידי פעם. רק לאחרונה עלתה הצעת חוק של חבר הכנסת **ישראל חסון** (2007), שמטיל את האחריות על הנזק שנגרם מדברי המגיבים בשירות תוכן שיתופי על הספק, והצעת חוק הסרת אנונימיות של **זבולון אורלב** (יוני 2010) שמחייב גילוי זהות המשתמשים בשירות לפי דרישה בתואנה של פגיעה וכד'. אנשי החוק מראים בעליל שנזקם גדול על התועלת שאמורים להשיג באמצעותם. זאת בשל פופוליזם שטחי, שהופך את החקיקה למדרון חלקלק של סתירות מהותיות עם חוקים בסיסיים של כבוד האדם וחירותו, ולמעשה חותרים תחת אושיות הדמוקרטיה. פופוליזם שטחי כזה פועל בשני הכיוונים שגם מתנגדי חוקים אלה לא חפים מהם: הם דבקים בעקרונות דמוקרטיים שניתן בהחלט להתווכח על תקפותם התיאורטית, כי הם גורמים למעשים חברתיים לא מוסריים בעליל "בכל מחיר", גם במחיר פגיעה בדמוקרטיה, שבשמה ניתנת לגיטימציה לעוולות מוסריות בעליל. המצב בעניין זה הוא, שהעוולות הנעשות בטוקבקים, בלוגים, רשת חברתית וכל כלי פרסומי ציבורי אחר ברשת, אינן יכולות, ככלל, להימנע על ידי חוק, כי כל חוק שכזה, גם אם יחוקק, מטיל צל על שמירת כבוד האדם וחירותו. הטלת אחריות על ספקי האינטרנט ונותני שירותי התוכן ברשת, אינה תחליף הולם לצורך לראות את הסוגיה כערך חברתי ראשון במעלה.

שומרי הסף של הדמוקרטיה

הכדור לפתרון של עוולות לא מוסריות הנעשות ברשת, איננו במגרש החוק, אלא בידי ההתנהלות הערכית של ציבור, ובמיוחד של אנשים העומדים בצמתי התקשורת ודעת הקהל. אם החוק אינו המענה לסוגיה זו, הרי נמצא אותו **ביוזמת הציבור** לקחת את המוסר לידי, וליישמו הלכה למעשה בחיי היום היום.

מעבר להתנהלות ציבורית ערטילאית של "שמירת ערכי יסוד בהתנהלות ערכית חברתית", ניתן לצפות באופן מעשי, שספקי שירות כלים ותוכן ייקחו אחריות על המתרחש במרחב או בשירות שעליו הם אחראיים ויראו בו מרחב התנהלות חברתי נקי ומוסרי, כייעוד לרווחה חברתית בה אקלים מוסרי הוא ערך עליון.

ההסדרה העצמית החלה עם שחר הקהילות המקוונות בשנות ה-90 במאה ה-20, ונמשכת עד היום. בתחילה היה זה רק "מנהל הפורום"/קהילה, שמנע פרסום או מחק הודעות שכבר פרסמו, שלא ענו, לדעתו, על סטנדרטים שהוא עצמו קבע, וראה לנכון שהם נכונים. מאוחר יותר קבעו שירותי הקהילות המקוונות תנאי שימוש שיש לפעול על פיהם, אך בסופו של דבר, מנהל הקהילה או נציג השירות הוא הקובע אם מסר מסוים מפר תנאים אלה ויש לצנזרו ולמנוע פרסומו. עד היום ניתן לראות טענות על שרירותיות של מנהל קהילה/נציג השירות, כמו גם טענות על אזלת יד, שאינו

עושה די ומותיר הודעות שיש להסירן. אך ככלל ניתן לראות, שלמרות הסדרה עצמית זו, כמויות העוולות והפגיעות גבוהות מאד, ויש לעשות מעשים רבים נוספים כדי למנוע עוולות אלה.

האתגר המרכזי הוא התמודדות עם היעדר מוסכמות וכללים כיצד לנהוג. האם טוקבק "רוצים שלום", בהודעה יבשה על מזג האויר הצפוי, היא חיונית לחופש הביטוי והמידע? האם טוקבק "מגיב 32 אתה מפגר" לגיטימי? במה יפגם חופש הביטוי אם הודעות מיותרות אלה לכל דבר ועניין לא תתפרסמנה?

הטענה כנגד שאלות תם אלה, שלמעשה מדובר בצנזורה לכל דבר, מדרון חלקלק להרס הדמוקרטיה, בה אינטרסים של בעלי השירות קובעים את סוג הצנזורה שהם נוקטים, לצד שמירה על קהל המגיבים, שמוצא פורקן וביטוי אישי בשירות, ובכך גם נותן מענה לערך הכלכלי, העומד בראש סדר העדיפויות של העולם כיום, בכך שהוא מגדיל את קהל המשתתפים בשירות והרייטינג – הקריטריון העליון להצלחה כלכלית של השירות.

כך למשל, התמודדות עם סוגיית האנונימיות, שבשמה טוענים שיש לשמור בכל מחיר את הביטוי החופשי ללא מגבלות ברשת. אין בידוי שום נתון, עד כמה אותה אנונימיות ברשת אכן תרמה בשנים האחרונות להגינה ציבורית, אך אין ספק שההפך הוא הנכון. ובכל מקרה נראה שתרומה הציבורית החיובית של האנונימיות היא זניחה. לא בגלל כך יש למנוע אנונימיות לגמרי, אלא ניתן בנקל לאפשר שירות ייעודי, חסוי, לאלה שרוצים להביא מידע רלוונטי לרווחת החברה, אך אינם יכולים לעשות זאת ללא אנונימיות פן יבולע להם. במסגרת ההסדרה העצמית, לבעל השירות, בעל התודעה הערכית שאקלים מוסרי הוא ערך עליון, הזכות לקבוע אם ומה לפרסם מהמידע האנונימי. כל זאת גם אם כל אחד כזה עומד בפני הבעיה או האתגר, איך ועל פי מה, יקבעו למעשה הכללים לפיהם יפורסמו או לא יפורסמו מסרים מהציבור?

בשם אקלים מוסרי כערך עליון, האצבע מופנית אל שומרי הסף של הדמוקרטיה, שחלק לא קטן מהם שולטים כיום על שירותי תוכן באינטרנט. אנשים שביכולתם להשפיע עליו באופן משמעותי. ואכן, גם אם זה נעשה מסיבות שאינן קשורות לערך חברתי של אקלים מוסרי, כל שירות טוקבקים כיום באתרי חדשות ותוכן שמכבד עצמו, שלמעשה הם ספקי התכנים הגדולים ברשת, מעמיד שירות המונע פרסום מסר או מידע הפוגע ללא שום הצדקה באחר, מזהם את האקלים החברתי, ודואג לקיום החוק בכל הקשור לצנזורה בטחונות, ופגיעה בוטה בכבוד האדם ובפרטיותו. ניתן לדון על איכות השיקולים הנלווים לפיקוח זה, על מה ספק התוכן מונע פרסום ומה לא. מאידך יש תמיד לזכור, שאושיות הדמוקרטיה ישארו איתנות גם אם לא יאפשרו פרסום כל הגיג ללא הגבלה, וגם אם יגרם עוול מסוים לכותבה. לא בכך תישמט הלגיטימיות של חופש הביטוי ושמירת הדמוקרטיה. אם יש מגיב שחושב שבידיו אמת שמונעים ממנו לפרסמה, שיפנה את המסר לספקי תוכן אחרים ונוספים הקיימים ממילא ברשת. אך העוול הנגרם לבעל תגובה/ מסר כלשהו, אם נגרם, אינו שקול לטובת הציבור, שהיא טיהור האווירה האי-מוסרית במצב הנוכחי.

אין שום חובה אזרחית להגן על הדמוקרטיה בכל מחיר, כשהדגש על כל מחיר. תג המחיר נקבע על סמך האקלים המוסרי שמעוצב על ידי החברה, בנוהג ומסורת, שרק במקרים נדירים מובא לפתחו של בית המשפט. חובה אזרחית גדולה יותר היא לשמור על ערך עליון של אקלים מוסרי במרחב חברתי. במקום בו אין כלל/חוק המגדיר באופן מובהק "אסור" או "מותר", יש מקום נרחב למידתיות, שיקול דעת, שכל ישר, הלימה לאקלים החברתי הקיים והגינות. לא חייבים לאמץ כללים של הכל או לא כלום, ומאחר ולא ניתן לעשות זאת – לקבוע שהכל מותר. אין צורך ציבורי להביא כללים לידי קיצוניות מתוך תואנה שאם נותר כאן, בעצם וויתרנו על הכל, ופתחנו דלת לשלטון חשך ודיקטטורי בו לאיש אין רשות לומר את שעל ליבו. בעוד החוק קשיח בהרבה, לא ניתן לכיפוף ולשיקול דעת כמו מידתיות ושכל ישר, הרי החלטות וכללים ציבוריים, גם אם משאירים שוליים אפורים, בהם יש מידה מסוימת של פגיעה בחופש דיבור, חשובות בהרבה לבריאות הנפשית הקולקטיבית של החברה.

לגיטימי לגמרי שכל בעל שירות יקבע בעצמו כללים לצנזור עוולות ואלימות לא מידתית כלפי אחרים ברשת. אפשר, כמובן, להישען על קודים אתיים שיפותחו לשם כך על ידי אנשי ציבור ורוח, באוירה הציבורית של ניקוי האקלים המוסרי ברשת. אך גם ללא כן, לגיטימי לגמרי לקבוע כללים סבירים לקריטריונים לפרסום, שהם פשרה, ולא כללים מוחלטים, שלא ניתן לקיימם ממילא, והנזק שהם גורמים בעוולות המוסריות רב מהתועלת, לכאורה, של שמירת הדמוקרטיה וכבוד האדם.

למשל, עורך אתר עיתון ה"ארץ", מר לירון מרז, דיווח ("האתיקה של הטוקבקים", יוני 2010) שתגובה מאושרת לפרסום, קודם כל אם היא רלוונטית לכתבה/ ידיעה בו מופיע הטוקבק הנדון. גם אם יגרם עוול לבעל תגובה שלא תפורסם בעקבות זאת, או פסילה בגלל נימוקים אחרים בשיקול דעת של איש המערכת, הרי הוא קטן בהרבה ממה שמתרחש כיום ברשת. ואכן, הטוקבקים לכתבות באתר עיתון הארץ, אינם אלימים ופוגעניים, והיעדרות אלה משרה באתר החדשות אוירה נינוחה והולמת חברה מוסרית מתקדמת, ששלום הציבור חשוב לא פחות מלגיטימיות לתגובות הזויות, לקידום סדר יום אידיאולוגי, ו/או תוכחה אלימה וטבולה בשנאה, אפליה וגזענות.

הדין הוא אם כן, לא על עוולות קטנות אלה - "סתיומת פיות" לכאורה של מגיבים, אלא על גישה, נקיטת אחריות, לקיחת יזמה, לשירותי תוכן נקיים יותר מעוולות לא מוסריות. אין כללים מוצקים, וניתן לצפות לאמנה חברתית המתעדכנת מידי פעם. אין ולא יהיו חוקים שיעשו זאת ללא פגיעה בנושא בדמוקרטיה.

ניתן להשיג זאת רק באמצעות ייעוד אישי של שומרי הסף של הדמוקרטיה, אנשים המצויים בצמתים בולטים, ומחליטים עם עצמם שהם אכן רואים בחברה מוסרית יותר, נקייה יותר מלגיטימציה לפרסום עוולות מוסריות גם אם אין בידם, ולעולם לא יהיו, קריטריונים חותכים וברורים של "שחור ולבן".

ניתן להניח באופטימיות זהירה, שאנשי ציבור אמיצים, בעלי מודעות חברתית, יכולים בקלות יחסית לקבוע כללים, שלאחר זמן יתלכדו למשנה ברורה יותר, מה יפורסם ומה לא יפורסם ברשת בשירות שתחת אחריותם.

כך נזכה לאקלים מוסרי נקי יותר בו מתנהלת חברה מוסרית יותר, שואפת כבוד וכיבוד זכויות אדם, ולא חברה מתפרקת, בה כל נבל גורם לעוול בחסות אנרכיה מדעת ומורך לב אזרחי של שומרי סף אלה שיכולים להשפיע ולטהר אקלים מוסרי זה. ■

מקורות

ברזילי-נהון, ק. וברזילי, ג. (2006). חופש הביטוי המעשי והמדומיין באינטרנט: על בטלותה והולדתה המחודשת של הצנזורה. בתוך מ. בירנהק (עורך). שקט, מדברים! התרבות המשפטית של חופש הביטוי בישראל (עמ' 483-510). תל אביב: רמות. <http://lib.cet.ac.il/pages/item.asp?item=14258>

הצעת חוק של חבר הכנסת ישראל חסון (2007) - תיקון סעיף 4. בחוק התקשורת (בזק ושידורים), התשמ"ב-1982 [\[http://www.cybered.org/blog/hebrew/274#more-274\]](http://www.cybered.org/blog/hebrew/274#more-274)

הצעת חוק הסרת אנונימיות ברשת של זבולות אורלב (יוני 2010) שטוען "העלאת האנונימיות לדרגת מעין קדושה אינה יכולה להפוך אותה למפלטו ומקלטו של הנבל"] [\(\http://news.ep.walla.co.il/?w=/1/1698855

"האתיקה של הטוקבקים" 7.6.2010, יום עיון בחסות מכון 013 נטוויז'ן לחקר האינטרנט של אוניברסיטת תל-אביב והמרכז לאתיקה בירושלים, משכנות שאננים.

HNN, אתר החדשות החכמות טוקבק מס' 7 (18/06/2010 14:44) לכתבה: **כביש 5: רוכב אופניים שניאור חשין ז"ל נהרג בתאונת "פגע וברח" במחלף קאסם** [:http://www.hnn.co.il/gallery10720.html](http://www.hnn.co.il/gallery10720.html)

7. כתוב בפרקי אבות דברים ברורים (18/06/2010 14:44)

אל תתחילו ואל תפגעו בצדיקים - עקיצתן עקיצת עקרב לחישתן לחישת נחש אז אתה מישאל האב השופט ניצלת את מעמדך כשופט להשפיל ולבזות תלמידי חכמים של א פגעו בך מעולם אז למה יש לך בכלל דעה אנטישמית-בבקשה שילמת כולל מע"מ כחוקאולי בזה תבין לא להמשיך ולשלם גם משכנתא יש מנהיג לבירה....

שימו לב לכיתוב לצד כתיבת תגובה: " נא להגיב בצורה שתכבד את האתר ואת המגיב"